

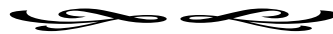
Ключевые слова: уголовное производство, режим секретности, государственная тайна, допуск к государственной тайне, доступ к государственной тайне.

Summary

Kovalchuk S.O. The legal regulation of protection of state secrets in criminal proceeding of Ukraine, Russian Federation and Republic Belarus: a comparative legal analysis. – Article.

The article is dedicated to analyzing the complex of measures, directed on providing of guarding of state secret during criminal realization by the laws of Ukraine, Russian Federation and Republic Belarus. The requirements of the mode of secrecy, which are subject an observance during pre-trial investigation and judicial trial in criminal realization, are determined. Circle of limitations of rights of the participants of criminal realization, which contains a state secret, is investigated.

Keywords: criminal realization, mode of secrecy, state secret, admitting to the state secret, access to the state secret.

УДК 343.131

В.В. Король

кандидат юридичних наук,
заступник декана Івано-
Франківського факультету
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
доцент

Л.В. Мединська

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри трудового,
екологічного, земельного та
аграрного права Івано-
Франківського факультету
Національного університету
«Одеська юридична академія»

ЗАСАДА РІВНОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНИ

Дослідження рівності як феномена суспільної дійсності, зв'язку її теоретичних положень з умовами практичного здійснення являє собою не тільки важливу наукову, але й практичну проблему. Історичний досвід функціонування державно-правових систем багатьох країн світу свідчить про те, що дотримання в них вимог рівності сприяє розкриттю права не тільки як засобу втілення інтересів членів суспільства, але й як інструмента реалізації особистих інтересів індивідів, їхньої свободи. За своєю суттю вони є якісною характеристикою права, забезпечують його зміст. У зв'язку з цим, актуальним є аналіз положень чинного законодавства, які визначають рівність у кримінальному провадженні України.

Метою статті є характеристика засади рівності та її структурних елементів у кримінальному провадженні України.

Важливе значення для дослідження рівності як загальноправової, так і процесуальної засади мають праці таких науковців як Т.М. Добровольської, Л.Б. Ісмаїлова, В.В. Левкулича, В.Т. Маляренка, П.С. Пастухова, С.П. Погребняка, І.К. Полховської, Л.А. Хруслової та інших. Однак наукові дослідження рівності у кримінальному провадженні України, особливо з врахуванням положень нового КПК України, є недостатніми.

В історії розвитку людської культури поняття рівності носило різне змістовне навантаження (морально-етичне, соціально-політичне, юридичне), так як використовувалося для закріплення морального, правового та ідеологічного ставлення людини до дійсності та слугувало своєрідним чинником у виборі ціннісних орієнтирів розвитку суспільства. У найбільш яскравій формі зміст та сутність рівності історично розкривався у взаємозв'язку людини з державою, і саме цей зв'язок визначав її юридичний зміст [1].

Юридична рівність – це рівність юридичного статусу державно-правоздатних суб'єктів, насамперед їх основних прав і юридичних

обов'язків, що полягає у формальній рівності прав і свобод [2, с.123].

Як зауважує В.С. Нерсисянц, принцип абстрактної, формальної рівності фактично відмінних між собою суб'єктів, які виступають у ролі учасників певного кола відносин, є основним у будь-якому праві, що виражає його специфіку на відміну від інших видів соціальних норм і типів соціальної регуляції [3, с.132].

Формальна рівність полягає в наданні всім рівних можливостей, реалізація яких залежить від таланту, розуму кожної людини. З правової точки зору кожний індивід визнається формально рівним суб'єктом права [4, с.19].

Дещо іншу конструкцію принципу рівності в сучасному праві пропонує С.П. Погребняк. Вона описується ним за допомогою формули «диференційована рівність з можливістю позитивних дій» і виходить з того, що всі, хто знаходиться в однаковому становищі, мають рівні права, свободи та обов'язки й є рівними перед законом і судом; але права, свободи та обов'язки є різними, коли право враховує розумні й об'єктивні відмінності між особами або створює тимчасові сприятливі умови для певної категорії осіб з метою компенсації існуючої фактичної нерівності [5, с.10].

Тобто при формальній рівності і рівній правоздатності різних осіб, отримані ними права можуть бути нерівними, що призводить до непрямого порушення принципу рівності через фактичне неоднакове застосування на практиці норми права. Відмінність в отриманих правах є результатом дотримання принципу формальної рівності, а не його порушенням.

Незважаючи на практичну складність реалізації принципу формальної рівності, вказана засада повинна виключати будь-які не обумовлені законом переваги, прерогативи, привілеї учасників правових конфліктів, судових розглядів [6, с.254].

Стосовно кримінального процесу, як і будь-якого іншого права, можна говорити про формальну рівність, тобто рівність юридичних можливостей на обстоювання своєї позиції та оспорювання позиції протилежної сторони, про рівні процесуальні засоби при здійсненні правосуддя як для обвинувачення, так і для захисту [7, с.30].

Незважаючи на те, що у кримінальному процесі немає однакового правового статусу, а кожен учасник судового розгляду справи має різне процесуальне становище, кримінально-процесуальна діяльність все ж таки побудована на принципі рівності. Суть його полягає в тому, що кримінально-процесуальний закон надає всім учасникам рівнозначні права на захист своїх прав і законних інтересів, і вони мають рівну можливість використовувати ці права у відповідності до їх кримінально-процесуального статусу.

Отже, рівність в кримінальному процесі впливає із загальної рівності та полягає у наданні рівних можливостей щодо захисту прав та реалізації законних інтересів.

У теорії права принцип рівності відносять до загальних принципів права. Він виражається в рівності перед законом, рівності прав та обов'язків, незалежно від національної, релігійної та іншої належності, службового та іншого становища, рівній відповідальності перед законом, рівному захисті у суді. Важливими складовими елементами принципу рівності є: 1) єдність (взаємозв'язок) прав і обов'язків, адже говорити про реальність будь-якого права можна лише за наявності відповідного йому юридичного обов'язку (наприклад, право громадян на судовий захист реалізується через обов'язок судів здійснювати такий захист); 2) взаємна відповідальність держави та особи, тому що вони пов'язані взаємними правами та обов'язками [8, с.224].

У той же час, принцип рівності є й міжгалузевим, оскільки властивий декільком галузям права, в тому числі й процесуальним. І це цілком природно, позаяк сутність права як соціального феномена полягає у зрівнюванні нерівних суб'єктів.

В юридичній науці поширеною є думка про багатоаспектність принципу рівності. Так, І.К. Полховська визначає такі елементи принципу рівності як: рівність прав і свобод людини й громадянина; рівність перед законом і судом; рівноправність чоловіка й жінки [9, с.161].

Окремі науковці наголошують на ще одному аспекті принципу рівності – рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом, тобто рівності прав у судочинстві [10, с.69; 11, с.60].

Така позиція впливає із змісту ст. 129 Конституції України, яка закріпила основні засади здійснення судочинства в Україні, та змісту ст. 10 КПК України 2012 року [12].

Засаду рівності учасників судового процесу перед законом і судом слід розглядати в аспекті реалізації процесуальних можливостей учасників судового розгляду. Як видається, з положення про рівність учасників судового процесу впливає рівність їхніх прав та обов'язків, а не фактична рівність сторін у процесі. Завдання, які стоять перед кожною із сторін, і процесуальні засоби, які вони використовують, істотно відрізняються. Процесуальне становище учасників визначене в законі з обов'язковим врахуванням приватного чи публічного інтересу, який вони захищають у суді, і їхніх процесуальних завдань і функцій.

Не можна розглядати рівність як абсолютне поняття, а як рівність у задоволенні, захисті своїх прав, можливостей, досягненні своїх цілей у кримінальному процесі. Рівність не з погляду абсолютизації, а з точки зору рівних можливостей здійснення своїх прав. Рівність повинна бути непорушною, вона повинна врівноважувати обвинувачення дієвістю захисту [13, с.22].

Незважаючи на вагомість процесуального аспекту рівності у кримінальному провадженні України, не варто применшувати значення інших її елементів, оскільки всі вони перебувають між собою в тісному взаємозв'язку та здійснюють вплив один на одного. Тож доцільно зупинитись на характеристиці всіх аспектів рівності та з'ясувати їх вплив на рівність прав у судочинстві.

Принцип рівності прав, свобод та обов'язків людини і громадянина закріплений в Конституції України і займає центральне місце серед засад правового статусу людини і громадянина. Основний зміст вказаної засади знайшов відображення в ст. 24 Конституції України, відповідно до якої громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, майнового стану, етнічного та соціального походження, статі, місця проживання, за мовними та іншими ознаками.

Рівність конституційних прав і свобод слід розуміти так, що права і

свободи, передбачені Конституцією України, поширюються рівною мірою на всіх громадян і мають для них однаковий зміст і обсяг. Таким чином, не може бути такого, щоб які-небудь права чи свободи, передбачені Конституцією України, не поширювались на певних осіб; такого, щоб життя, свобода чи гідність однієї людини оцінювались б вище за життя, свободу чи гідність іншої, щоб один мав свободу думки і слова, право на приватну власність, на медичну допомогу, а інший їх не мав; щоб для одного право на правову допомогу включало право вільно вибрати захисника, а для іншого – ні [14, с.83].

Одним із проявів принципу рівності є рівність прав чоловіків і жінок, тобто однаковий підхід незалежно від статі, що отримав назву принципу гендерної рівності.

Як зазначає О.М. Руднева, складовими принципу гендерної рівності виступають: рівні права, рівні свободи, рівні обов'язки жінки й чоловіка, врахування особливостей (фізіологічних, психологічних та ін.) статей у правовому регулюванні, система засобів гарантування рівності статей в державі [15, с.12].

У сучасному міжнародному праві державами – членами ООН розроблено, укладено й ратифіковано понад 20 міжнародних конвенцій, спеціально присвячених тим чи іншим питанням захисту прав жінок. Основоположним документом є Конвенція ООН про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок 1979 року. Одним з найважливіших положень Конвенції є визначення поняття дискримінації щодо жінок – це будь-яке розрізнення, виняток або обмеження за ознакою статі, спрямовані на послаблення або зведення нанівець визнання, користування або здійснення жінками, незалежно від їх сімейного стану, на основі рівноправності чоловіків і жінок, прав людини і основних свобод в політичній, економічній, соціальній, культурній, громадській або будь-якій іншій галузі [16, с.355–356].

Дискримінація може бути або *de jure*, або *de facto*, або одночасно двох цих видів. *De jure* передбачає наявність дискримінаційних положень у чинному законодавстві. *De facto* означає, що при закріпленому в законодавстві принципі рівноправності чоловіків і жінок, певні його

положення не виконуються або відсутня система гарантій реалізації прав, не визначено гендерного компонента в компетенції певних державних органів, не встановлено спеціального механізму реалізації даного права. Таким чином, гендерна рівність і дискримінація за ознакою статі – це поняття, пов'язані між собою: відсутність дискримінації означає рівність, а рівність виключає дискримінацію [15, с.10].

Положення розглянутих вище аспектів рівності акумулюються у ще одному елементі засади рівності – рівності перед законом і судом, який відповідно до ст. 7 КПК України від 13.04.2012 р. є одним із загальних засад кримінального провадження.

Рівність громадян перед законом і рівність їх перед судом – це положення, які невід'ємно пов'язані одне з одним. Подвійна природа принципу рівності не означає, що принцип рівності перед законом та судом складається з двох елементів. Навпаки, таке формулювання більш повно розкриває природу єдиного принципу і включає в себе механізм забезпечення рівності як на рівні застосування норм закону, так і на рівні вирішення справи у суді.

У загальному розумінні рівність перед законом означає наявність однакових матеріальних та процесуальних положень закону, обов'язок у рівній мірі додержуватися приписів закону, використовувати закон у своїх інтересах, а також те, що юридична відповідальність перед законом за його порушення є рівною для всіх громадян [17, с.49; 18, с.51].

Рівність перед судом проявляється у зверненні будь-яких осіб до суду для захисту своїх прав і законних інтересів. Суди є єдиними органами державної влади, які уповноважені розглядати кримінальні справи у суді та, постановляючи вирок, визнавати особу винною чи навпаки виправдовувати її. Саме суд, виходячи із ст. 55 Конституції України, здійснює захист прав та свобод людини і громадянина. У правовій державі судовий захист займає центральне місце у досить великому арсеналі засобів, покликаних забезпечити захист прав людини [19, с.19].

Рівність перед законом та судом у кримінальному процесі полягає в тому, що Конституція України, міжнародне та кримінально-процесуальне законодавство надає всім його учасникам рівнозначні права на захист

своїх прав і законних інтересів, а також у тому, що розгляд справ усіма судами стосовно всіх осіб здійснюється у тому самому процесуальному порядку, незалежно від обставин, передбачених ст. 24 Конституції України.

Тож наявність рівних прав є необхідною умовою і гарантією процесуального аспекту рівності. Незважаючи на це, новий КПК України не розділяє загальний та процесуальний аспекти рівності у кримінальному провадженні. Так, ст. 10 КПК України розкриває зміст однієї із загальних засад кримінального провадження – рівності перед законом і судом. У ч. 1 ст. 10 КПК України зазначається, що не може бути привілеїв чи обмежень у процесуальних правах, за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних чи інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, громадянства, освіти, роду занять, а також за мовними або іншими ознаками. Тобто під загальною засадою рівності законодавець фактично розкриває зміст процесуальної рівності, тобто засади рівності учасників судового процесу перед законом і судом, яка закріплена у ст. 129 Конституції України як одна із основних засад судочинства. Крім того, формулювання принципу рівності у Кримінальному процесуальному кодексі України повинно бути конституційним, а саме рівність учасників судового процесу перед законом і судом. Це є необхідним не стільки через форму, скільки через зміст принципу рівності.

Тому, доцільно викласти ч.1 та назву ст. 10 КПК України в новій редакції: *«Рівність учасників судового процесу перед законом і судом»*.

Кримінальне провадження здійснюється на засадах рівності учасників судового процесу перед законом і судом. Будь-яке обмеження прав учасників кримінального провадження, а також встановлення для них переваг за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного чи соціального походження, майнового стану, місця проживання, громадянства, освіти, роду і характеру занять, за мовними або іншими ознаками не допускається.

Література

1. Левкулич В.В. Морально-етичний та правовий зміст категорії “рівність” [Електронний ресурс] / В.В. Левкулич // Мультиверсум. Філософський альманах: [зб. наук. праць] / гол. за вип. В.В. Лях. – К.: Український центр духовної культури, 2004. – ип.. 39. – С. 116–130. – Режим доступу до журн. : http://www.filosof.com.ua/Jornel/M_39/Levku1.htm
2. Конституція України: від 28 червня 1996 року: наук.-практ. коментар / [Ред. кол В.Я. Тацій, Ю.П. Битяк та ін.]. – Х.: Право, К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – 467 с.
3. Нерсесянц В.С. Декларация прав человека и гражданина в истории идей о правах человека / В.С. Нерсесянц // Социологические исследования. – 1990. – № 1. – С. 132–139.
4. Пастухов П.С. Конституционный принцип равенства всех перед законом и судом в уголовном процессе Российской Федерации: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Пастухов Павел Сыроевич. – М., 1998. – 203 с.
5. Погребняк С.П. Основоположні принципи права: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.01. «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / С.П. Погребняк. – Х., 2009. – 37 с.
6. Бачинин В.А. Философия права : краткий словарь / В.А. Бачинин, В.П. Сальников. – СПб.: Лань, 2000. – 400 с.
7. Хруслова Л. Щодо процесуальної рівності сторін, диспозитивності у кримінальному переслідуванні та порядку звільнення осіб від кримінальної відповідальності за проектом КПК України / Л. Хруслова // Прокуратура. Людина. Держава. – 2005. – № 4(46). – С. 30–31.
8. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: [підруч. для вищ. учб. закладів] / О.Ф. Скакун. – Харків: Консум, 2001. – 656 с.
9. Полховська І.К. Принцип рівності громадян: деякі теоретичні аспекти / І.К. Полховська // Проблеми законності: Республіканський міжвідомчий наук. зб.: [відповідальний редактор В.Я. Тацій]. – Харків: Національна юридична академія України. – 2005. – Вип. 74. – С. 159 – 165.
10. Ісмаїлова Л.Б. Принцип рівності й змагальності сторін та їх реалізація в кримінальному судочинстві / Л.Б. Ісмаїлова. // Вісник Академії адвокатури України. – 2004. – Вип. 1. – С. 68–76.
11. Маляренко В.Т. Конституційні засади судочинства / В.Т. Маляренко. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – 318 с.
12. Кримінально-процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-17: [Електронний ресурс]. // Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
13. Ісмаїлова Л.Б. Процесуальні та етико-психологічні питання забезпечення рівності сторін в кримінальному судочинстві: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Ісмаїлова Ліля Бекташівна. – К., 2007. – 216 с.
14. Рабинович П.М. Права людини і громадянина: [навч. посіб.] / П.М. Рабинович,

М.І. Хавронюк. – К.: Атіка, 2004. – 464 с.

15. Руднева О.М. Гендерна рівність у праві України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних та правових вчень» / О.М. Руднева. – Харків, 2002. – 19 с.

16. Международное право в документах: учеб. пособие / [сост. Н.Т. Блатова]. – М.: Юрид. лит, 1982. – 856 с.

17. Корж В. Застосування на практиці принципу рівності громадян перед законом / В. Корж // Право України. – 1999. – №4 – С. 49–50.

18. Назаров В.В. Кримінальний процес України: Загальна частина: [навч. посібник]. / В.В. Назаров, М.М. Руденко. – К.: Текст, 2004. – 208 с.

19. Стефаник В. Правозахисна діяльність судів України / В. Стефаник. // Право України. – 1999 – № 5. – С. 8–22.

Анотація

Король В.В., Мединська Л.В. Засада рівності у кримінальному провадженні України. – Стаття.

У статті аналізуються положення чинного законодавства, які визначають рівність у кримінальному провадженні України. Обґрунтовується необхідність конституційного формулювання засади рівності у кримінально-процесуальному законодавстві України.

Ключові слова: рівність, засада кримінального провадження, рівність перед законом і судом, процесуальна рівність.

Аннотация

Король В.В., Медынская Л.В. Принцип равенства в уголовном судопроизводстве Украины – Статья.

В статье анализируются положения действующего законодательства, которые определяют равенство в уголовном производстве Украины. Обосновывается необходимость конституционной формулировки принципа равенства в уголовно-процессуальном законодательстве Украины.

Ключевые слова: равенство, принцип уголовного производства, равенство перед законом и судом, процессуальное равенство.

Summary

Korol V.V., Medynska L.V. The Principle of Equality in Criminal Procedure of Ukraine. – Article.

In the article regulations of the actual legislation stipulating equality in criminal procedure in Ukraine are analyzed. The authors insist that formula of the principle of

equality stipulated in the Constitution should be used in the criminal procedural legislation of Ukraine.

Key words: equality, principle of criminal procedure, equality before the law and the court, procedural equality.

УДК 343.1

Г.Р. Крет

кандидат юридичних наук,
завідувач кафедри гуманітарних та
соціально-економічних дисциплін
Івано-Франківського факультету
Національного університету
«Одеська юридична академія»

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДОПУСКУ ОСІБ ДО УЧАСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ, ЩО МІСТИТЬ ДЕРЖАВНУ ТАЄМНИЦЮ (ДЕРЖАВНІ СЕКРЕТИ), ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ, РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ТА РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Закріплюючи особливості досудового розслідування та судового провадження у кримінальному провадженні, яке містить відомості, що становлять державну таємницю, ст. 517 КПК України передбачає комплекс заходів, направлених на запобігання розголошенню секретної інформації та втраті її матеріальних носіїв. Дослідженню заходів забезпечення охорони державної таємниці у кримінальному провадженні присвячені праці Д.О. Алексєвої-Процюк, Д.В. Куценка, В.В. Навроцької, О.А. Парфила, Д.В. Пінчука, М.А. Погорецького та інших вчених. Проте, більшість із цих праць опубліковані до прийняття нового КПК України. Окрім того, порядок допуску осіб до участі у кримінальному провадженні, яке містить відомості, що становлять державну таємницю, та їх доступу до матеріалів, які містять такі відомості, як один із заходів, направлених на запобігання розголошенню